

SEVGİ ƏZABI İLƏ İNİLDƏ YƏNDƏ

Rafiq Yusifoğlunun yenicə çap olunmuş "Arzular kəhkəşanı" (Bakı, 2015) şeirlər kitabının annotasiyasında oxuyuruq: "...bu kitabına onun son illərdə yazdığı, təzə və gənclik illərində qələmə alınsa da, indiye qədər heç bir kitabına düşməyən şeirləri daxil edilmişdir". Bu qısa qeydlərin assosiativliyi gözlərimiz önündə istər-istəməz iki Rafiq Yusifoğlunu canlandırır: gənc, coşqun əhvali-ruhiyyəli Rafiq Yusifoğlu; ömrünün 66-cı baharını yaşayan, poeziyamızda saç ağartmış Rafiq Yusifoğlu. "Arzular kəhkəşanı" kitabı vərəqləndikcə gənc Rafiqin ağsaqqal Rafiqə təslim olmadığıнын, əksinə, onların bir-birini tamamladığının şahidi olursan. Bu, özünü kitabə daxil edilmiş şeirlərin təkə forməsində deyil, həm də mövzu və ideyasında qəbariq şəkildə göstərir. Amma bu da var ki, təkmilləşən, zənginləşən, poeziyamızda kifayət qədər tanınan Rafiq Yusifoğlu amilini də unutmaq olmaz. Faktlara müraciət edək: şair 1974-cü ildə yazdığı bir şeirində (Döyüşən şeirlər) Çilinin ağır günlərini, qan içində boğulmasını, eyni zamanda onun azadlığının heç də uzaqda olmadığıni ifadə edir:

*Çili yaralıdır,
Çili qan itirib...
Dost-düşmən dar ayaqda bilinir.
Öz qanında boğmaq itəyirlər Çilini.
İgidlərin qanıyla yoğrulmuş torpaq
Ayağa qalxacaq yenidən...*

Bu ruh şairin 2014-cü ildə yazdığı "Sən mənim ömrümü uzat, Allahım!" şeirinin hər misrasında çılpəqlığı ilə müşahidə olunur: yurd yeri könül dağılayır, Qarabağ erməni işğalçılarının tapdığı altında inildəyir:

*Viranə yurd yeri könül dağılayır,
İgidlər, bağlanan yolları açın!
Həkəri, Bərgüşad mənsiz çağlayır,
Yolumu gözləyir Kəlbəcər, Laçın.*

Amma şairin lirik "mən"i nikbindir, gələcəyə ümidlə baxır, üşüyən kəndlərini od-ocaqla deyil, nəfəsi ilə isidəcəyinə, Qubadlıda gül dərəcəyinə, bəlkə də, hamıdan çox inanır:

*Tar-kaman gələcək dilə Şuşada,
Qəmli könülləri güldürəcəyəm.
Nə qədər işim var hələ Şuşada,
Hələ Qubadlıdan gül dərəcəyəm.*

Qarşılaşdığımız şeirlərin hər ikisi dil və üslub baxımından zənginliyi ilə diqqəti cəlb edir: "Döyüşən şeirlər"də anafora (Çili-Çili), frazemlər (qan itirmək, öz qanında boğmaq...), antiteza (dost-düşmən), metonimiya (şeirlər döyüşür) və s.; "Sən mənim ömrümü uzat, Allahım!" şeirində - "g" və "ç" samitlərinin allitera-siyası: güman, görüm, gözümdə; "çağlayan çayların kefi çağ deyil", zəngin qafi-yələr (dağlayır-çağlayır); toponimik vahidin qafi-yələnmədə iştirakı (açın - Laçın), frazemlər (yolunu gözləmək, gözündə qalmaq) epitetlər (qəmli könül, doğma bulaqlar), təşbehlər (Zəngilan ilanlar yuvası olub...) ... Heç şübhəsiz ki, təkə bu cür faktlara söykənməklə "Rafiq Yusifoğlunun şeir dili bənzərsizdir, bulaq suyu kimi təmizdir, dağ çayları kimi qijiltıdır, dəniz kimi coşqundur" - qənaətinə gəlmək mümkündür.

R.Yusifoğlunun "Altmış beş ildi ki..." şeiri lirik-psixoloji məqamların, kövrək qəlb çırpıntılarının bədii inikasıdır. Bu günü erməğan bilən şairin lirik "mən"i bu gündən keçmişinə boylanır, 65 illik bir zaman kəsiyində həyat tarixçəsini vərəqləyir, ömrünün acılı-şirinli xatirələri çözlənir: lirik "mən" təbiətin əsrarəngiz gözəlliyindən zövq ala-ala yaşayıb, çayların şırıltısını, yarpaqların pıçılısını dinləyib, təbiətin havasını ciyərlərində, suyunu damarlarında, işığını gözündə daşıyıb, - bir sözlə, təbiətin bütün nemətlərindən dadıb. Amma o, bu zövqü dərindən çəkdiyi dünyadan ala bilmir, sevgi əzabı çəkə-çəkə yaşamaq onun taleyinə yazılıb:

*Altmış beş ildi ki,
Çayların şırıltısını,
yarpaqların pıçılısını
dinləyirəm
Altmış beş ildi ki,
sevgi əzabı ilə
inləyirəm...*

Şairin lirik "mən"i 65 il sevgi əzabı ilə inildəsə də, pessimist deyil, yüz il yaşamaq istəyini açıq-aşkar şəkildə bəyan edir. Amma bir şərtlə:

*İstəyirəm ki, məni sevənlər
məni heç zaman
öz yanlarında
yox görməsinlər.
Allah bu dünyanı mənə,
Məni bu dünyaya
Çox görməsin!*

"Altmış beş ildi ki..." şeirinin ümumi semantik tutumu ilə bağlı yuxarıda söylədiklərimizi Rafiq Yusifoğlu son dərəcə obrazlı şəkildə canlandırır. Şeirdə nəinki artıq söz və ifadəyə, həttə yersiz işlənmiş bir şəkilçi morfeminə belə rast gəlinmir. Poetik siqlətli bu şeirdə "Altmış beş ildi ki..." (mübtədə budaq cümləli tabeli mürəkkəb cümlənin baş cümləsi) cümləsinin epifora kimi işlənməsi ilə (10 dəfə təkrarlanıb) təkə ahəngdarlıq yaradılmayıb, həm də poetik mənə qüvvətləndirilib. Burada bir detalı da xatırlatmaq yerinə düşür: "Altmış beş ildi ki...", cümlə modeli bütün parametrlərinə görə "Dədə Qorqud kitabı"ndakı "On altı yıldır kim, babanın tutsağıyam" tabeli mürəkkəb cümləsinin baş cümləsi ilə səsləşir. Sanki Rafiq Yusifoğlu ulu "Kitab"ımızdakı bu cümləyə də yeni nəfəs verib. "Altmış beş ildi ki..." (2014) şeirindəki

kədər motivi birbaşa "Otuz beş yaşım" (1977) şeiri ilə səsləşir. Burada da lirik "mən" şad deyil, atasız keçirdiyi illər onun qayğılarını artırıb, sanki başını xırmana döndərüb:

*Otuz beş yaşım var mənim,
Nədir ki, iyirmi altı yaş?!
Qayğısız günlərim uzaqda qaldı...
Atasız keçirdiyim illər...
Qınamasın məni ellər.
Qayğılar xırmana döndərüb başımı,
Qayğılar artırıb yaşımı...*

Sevgi əzabı ilə inildəyən lirik "mən" in ölən, dəfn olunan sevgisi "gəzən baş daşına" dönüb, onu anbaan bir kabus kimi izləyir. Lirik "mən" ağırlı-acılı günlər yaşayır, psixoloji gərginliklər içərisində çapalaya-çapalaya çıxış yolları axtarır. Yalnız bir təsəlli var: Ölən sevgisinin qəlbinə çiçək deyil, şeir düzəcək:

*Zaman dərde məlhəm olur,
Bu ağırlara dözəcəm.
Hər gün çiçək əvəzinə
Qəbrinə şeir düzəcəm...
("Ölən sevgi")*

R.Yusifoğlu "Get" şeirində bu əhvali-ruhiyyəni başqa müstəviyə keçirsə də, onun lirik "mən"i yenə də narahatdır, yenə də sevgi əzabı ilə inildəyir, yenə də çıxış yolları axtarır... Onun bu qarma-qarışıq dünyasından, nəhayət ki, "Get" hökmü reallaşır. Amma lirik "mən" həyatından silmək istədiyi sevgisinə "Get" hökmünü elə-belə vermir. Bir tərəfdən, ona sevgisini şahlıq taxtından devirib getmək əmrini verir, digər tərəfdən, peşmançılıq zülməti içinə çökmədən getməsinə istəyir:

*Get,
ülvi bir sevgini
Şahlıq taxtından
devirib get!..
get heç nəyin
dərini çəkmədən get!
Get,
içinə
peşmançılıq zülməti*

çökmədən get!!!

"Get" şeirinin mövzusu elədir ki, şair dilin məhz konativ funksiyasından (əmrə danışma) istifadə etməli olub. Maraqlıdır ki, şeirdəki obrazlılıq da daha çox "Get" əmr cümləsinin təkrarı və bu təkrarın sintaktik paralelizmləri də əhatə etməsi ilə (arxa çevirib get, devirib get, dərini çəkmədən get...) reallaşdırılıb. Eyni zamanda emosionalıq və ekspressivlik yaradan frazemlər (arxa çevirmək, dərək çəkmək...), epitetlər (həsərtli gözlər...) və təşbehlər (buludlar kimi...) də "Get" cümləsinin semantik tutumuna uyğunlaşdırılıb.

Şairin "Həyat gözəldi" şeirindəki lirik "mən" "Ölən sevgi, "Get" və s. kimi şeirlərdəki lirik "mən"ə bənzəmir, daha doğrusu, bu obrazlar tam əks qütblərdə dayanır. "Həyat gözəldi" şeirindəki lirik "mən" sevgi əzabı ilə inildəmir, yaxud sevgisinə "Get" hökmünü vermir. Əksinə, "odlu busələr içimi isidir" - deyərək, həyatdan zövq almağa çalışır:

*Yarpaqlar saralıb, güllər solsa da,
Payızın bəzəyi qızıl xəzəldi.
Nə qədər acısı, dərdi olsa da,
Yaşamaq şirindi, həyat gözəldi...*

R.Yusifoğlunun bir sıra şeirləri bütövlükdə təzadlardan yoğrulub. Burada yalnız bir bəndi təqdim etməklə kifayətlənmək olar:

*Bu dünyada sevincə qəm qoşadı,
Qəm öldürür, sevinc səni yaşadır.
Pulun varsa, hamı sənə baş əyir,
Pulun yoxsa, hamı sənə daş atır...*

Cəmi bir bənddən ibarət olan bu şeirdə poetik semantika daha çox antitezalar silsiləsi ilə yaradılıb: sevinc - qəm, öldürmək-yaşatmaq, var-yox, baş əymək-daş atmaq. Yeri gəlmişkən, sintaktik paralelizm şəkildə verilmiş sonuncu misraların semantikasi "Koroğlu" eposundakı bir bəndlə səsləşir:

*Varlı, kasıb bu dünyadan köçərlər
Yaxşını, yamanı görüb seçərlər
Varın olsa gəlib yeyər, içərlər,
Yoxsul olsan qohum-qardaş yad olu.*

Bu bəndin ümumi semantik tutumu, xüsusən də varlı-kasıb, yaxşı-yaman, varın olsa-yoxsul olsun, yeyər, içərlər-yad olu (r) antitezaları ilə R.Yusifoğlunun yaratdığı pullu-pulsuz, baş əyirdaş atır antitezaları eyni semantik şəxədə birləşir. Burada bir detalı da qeyd etmək lazım gəlir: Koroğlu övladı olmadığına görə "Ocaq söner, daş inildər", - deyirsə, R.Yusifoğlunun lirik "mən"i də sevgi əzabı ilə inildəyir.

Rafiq Yusifoğlunun "Arzular kəhkəşanı" (2015) kitabına daxil edilmiş şeirlər belə qruplaşdırılıb: Dünya gözəldi; Türkiyədə keçən günlər; Havada eşq qoxusu var; Üzü gələcəyə; Ötən günlərdən yadıqar nəğmələr. Yuxarıda təqdim etdiyimiz şeir parçaları da bu bölmələrdən götürülüb. İstərdik ki, "Arzular kəhkəşanı" kitabındakı şeirlərin hər biri linqvopoetik baxımdan geniş və sistemli şəkildə araşdırılsın. "Arzular kəhkəşanı" kitabının sonunda Rafiq Yusifoğlunun çap olunmuş kitablarının siyahısı verilib: müxtəlif məzunlu 65 kitab. Assosiativ olaraq şairin "Altmış beş ildi ki..." şeiri yada düşür. Bu da taleyin işidir: yaşadığın 65 illik bir zaman kəsiyində 65 kitab çap etdirəsən... "Elə bilirəm uşağam",- deyən Rafiq Yusifoğlunun sinəsi sözlə doludur:

*Mən tarixin o başından
Süzülüb gələn işğam.
Saçım-saqqalım dümağdı,
Elə bilirəm uşağam...*

Rafiq Yusifoğlu! Baharına qış deməyəsən, ölən sevginə görə inildəməyəsən! Yazıb-yaratmaq eşqin tükənməsin! Sirli-sehrli gələcək üzünə gül-sün! Yaşayacağın hər ildə bir kitab çap etdirəsən!

Əzizxan Tanrıverdi
filologiya üzrə elmlər doktoru,
professor